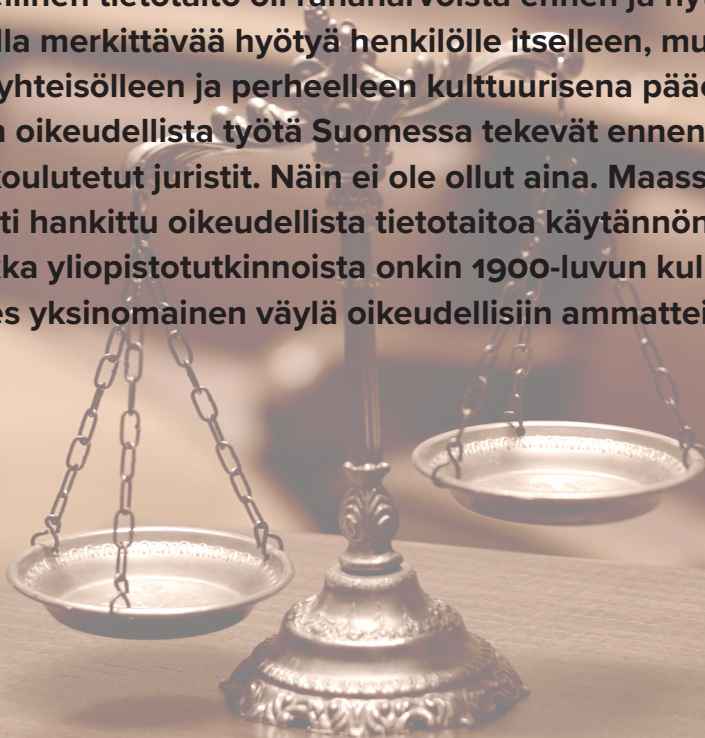

HYVÄT, PAHAT JA RUMAT MAALLIKKOASIOITSIJAT

**MIELIKUVAT OIKEUDELLISEN TIEDON
HALTIJOISTA
AUTONOMIAN AJAN SUOMESSA**

MIA KORPIOLA

Tieto ei sinänsä yleensä ole hyvää tai pahaa. Tieto on kuitenkin valtaa, eikä oikeudellinen tieto ole tästä poikkeus. Oikeudellinen tietotaito oli rahanarvoista ennen ja nyt, ja siitä saattoi olla merkittävää hyötyä henkilölle itselleen, mutta myös hänen yhteisölleen ja perheelleen kulttuurisena pääomana. Nykyään oikeudellista työtä Suomessa tekevät ennen kaikkea yliopistokoulutetut juristit. Näin ei ole ollut aina. Maassamme on perinteisesti hankittu oikeudellista tietotaitoa käytännön toiminnan kautta, vaikka yliopistotutkinnoista onkin 1900-luvun kuluessa tullut lähes yksinomainen väylä oikeudellisiin ammatteihin.

1 800-luvulla muodostuva moderni juristiprofessio yritti tehdä pesäeroa itseoppineisiin ”nurkkakirjureihin” ja maallikkoasioitsijoihin maalaamalla nämä taitamattomiksi riidankylväjiksi ja päämiehensä tuhoaviksi puoskareiksi. Oikeat juristit esitettiin osaavina, rehellisinä ja taitavina ammattilaisina. Maaseudulla kaupunkilaisadvoikaatit puolestaan nähtiin ahneina ulkopuolisina, jotka riistivät osaamatonta kansaa.¹

1800-luvun Suomessa useimmat tuomarit ja kirjurit eivät osanneet kunnolla suomea ja pöytäkirjat tehtiin ruotsiksi. Oikeudelliset asiakirjat laadittiin samoin lähes yksinomaan ruotsiksi aina vuosisadan puoliväliin asti, jolloin jokunen yksittäinen tuomari vaihtoi suomeen pöytäkirjakielenä.² Ruotsin käyttöä oikeuskielenä pääosin suomenkielisessä maassa pidettiin suurena ongelmana julkisessakin keskustelussa.³

Nouseva nationalismi esitti oikeudellisen osaamisen voimauttavana mahdollisuutena suomenkieliselle enemmistölle, ja vuoden 1863 niin sanottu kielireskripti, joka nosti suomen kielen ruotsin rinnalle viranomaiskielenä, oli tärkeä periaatteellinen askel tähän suuntaan.⁴ Puheenvuorot nostivat esimerkiksi esiin, että kansan oman kielen käyttäminen esti kielitaidottomuuteen perustuvaa huiputusta. Vähitellen lisääntyvä suomenkielinen oikeudellinen kirjoittaminen antoi uusille sosiaaliryhmille mahdollisuuksia sosiaaliseen nousuun.

Se toisaalta loi myös mahdollisuuksia luottamusaseman väärinkäyttöön tilaisuuden tehdessä varaan. Tämä puolestaan tarjosi ”oikeille” juristeille propaganda-aseita maallikkoja vastaan.

Tässä artikkelissa analysoin ensiksi kuvaa asianajajista ja erityisesti maallikkoasioitsijoista julkisessa keskustelussa. Sitten tarkastelen kolmen esimerkin kautta erilaisia, myönteisiä ja kielteisiä mielikuvia oikeudellisen tiedon haltijoista 1800-luvun jälkipuoliskolla ja 1900-luvun alussa. Nimismies Nils Johan Erik Hagman (1811–68), kauppias Frans Oskar Hannila (1878–1930) ja kauppias Viktor Bruno Ahlqvist (1868–1931) tarjosivat kotipaikkakunnillaan oikeudellisia palveluita osin maksutta ja osin maksua vastaan. Kaikki toimivat toisinaan maallikkoasioitsijoina. Joka paikkakunnalla oli tällaista osaamista ja tietoa saatavilla liukuvalla skaalalla oikeudellisen tutkinnon suorittaneista suurkaupungin juristeista itseoppineisiin maallikkoihin.

(Maallikko)asianajajakuva 1800-luvun Suomessa

Juristivitsit esittivät lakimiehet kielteisessä valossa jo keskiajan eurooppalaisessa kirjallisuudessa, ja kierot sekä ahneet oikeusoppineet olivat usein käytettyjä tyypejä fiktiassa. Nämä stereotyytit elivät sitkeästi Suomessakin vielä meidän päiviimme asti. 1800-luvun jälkipuoliskolla esiteltiin niin mielipidekirjoituksissa kuin kaunokirjallisuudessakin hyvät ja pahat juristit vastakkaisina.

Mielipidekirjoittajien mielestä tietämättömän kansan pitäisi toisaalta kääntyä ”oppineiden ja sivistyneiden” juristien puoleen, ja toisaalta näiden piti antaa oikeudellista apua tarvitseville luotettavia ja ”tunnollisia neuvoja”.⁵ Erästä kuuluisaa murhaoikeudenkäyntiä selostanut kirjoittaja valitteli vuonna 1880, että ”[o]ikeuslaitoksemme suurimpia puutteita on, kuten tunnettu, että maassamme ei ole olemassa warsinaista lainopillisesti sivistynyttä asianajaja-säätyä”, kuten monin paikoin ulkomailla. Nurkkakirjurien laaja asianajotoiminta häittäsi kilpailullaan ”lainopillisesti sivistyneen ammattikunnan” syntymistä jättäen oikeat juristit varakkaiden etuoikeudeksi.⁶

1 Esim. Anna Kuusmin, ”Nurkkasihteerit sanomalehtien polemiikeissa 1800-luvulla”, blogiteksti blogissa Oikeudellinen tieto ja taito Suomessa / Legal Literacy in Finland 1750–1920, saatavilla netissä <https://blogit.utu.fi/oikeudellinentietotaito/2018/11/27/nurkkasihteerit-sanomalehtien-polemiikeissa-1800-luvulla/> (vierailtu 20.8.2021); Anna Kuusmin, ”Nurkkelin, Valvoherra, Kurjalin. Kirjurit ja asioitsijat fiktiivisissä teksteissä 1840-luvulta 1950-luvulle”, *Historiallinen Aikakauskirja* 117:3 (2019), 164–177; Heikki Pihlajamäki, *Kansan ja esivallan välissä. Suomalaisen asianajajakunnan historia*. Edita, Helsinki, 2009, erit. 126–142.

2 Ensimmäisiä suomen kieltä käyttäviä tuomareita olivat pioneerit Mäntyharjun tuomari Karl Ferdinand Forsström (1817–1903) ja Ilmajoen tuomari Paul Ludvig Roschier (1824–74). Heistä mm. Martti Ruuth (toim.), ”Laamanni K. F. Forsströmin elämäkerralliset muistelmät”, *Historiallinen Arkisto* 38 (1930), 2–25; Tuomas Jussila, ”Tuomarivainaa – suomalaisen lakikielen pioneeri”, blogiteksti blogissa Oikeudellinen tieto ja taito Suomessa / Legal Literacy in Finland 1750–1920, saatavilla netissä <https://blogit.utu.fi/oikeudellinentietotaito/2020/01/09/tuomarivainaa-suomalaisen-lakikielen-pioneeri/> (vierailtu 3.8.2021).

3 Esim. ”Oulusta, 18 p. Syyskuuta. Korjattavia kohtia meidän alioikeuksissamme. II.”, *Kaiku*, 18.9.1880, 1. Artikkelit oli aikaisemmin julkaistu *Hämeen Sanomissa*.

4 Esim. P.[ietari] Päivärinta, *Elämäni: Perhe-elämällinen kertomus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 1877, 17.

5 Nimetön, ”Turusta. Ylellisestä käräjän käynnistä”, *Sanomia Turusta*, 21.9.1878, 1.

6 Esim. ”Oulusta, 28 p. Elokuuta. Zimmermannin juttu”, *Kaiku*, 28.8.1880, 1.

Itseoppineet maallikkoasioitsijat esitettiin kurjassa valossa. Alavuden olosuhteita vuonna 1879 selostanut nimimerkki ”Matkustaja” esitti paikkakunnan kauppiat säälimättöminä velkojina. Hänen mukaansa eräskin ”kauppias onkin tullut niin taitavaksi lakimieheksi, jotta hän on ruwennut [...] warsinaiseksi asian-ajajaksi welka-asioissa” paikkakunnalla.⁷ Nykyterminologian mukaan kauppias toimi perintäfirman lailla ottaessaan velkojen pantiksi toisten keskenään tekemiä vanhempia velkakirjoja ja periessään sitten luottoja kuluineen ajaen säälimättä perheitä kodeistaan. Loputon rahanahneus olikin tyypillinen maallikkojuristeihin kohdistettu syytös.

Maallikkojuristien sekä asianajajien katsottiin myös estävän sovintoja riitapuolten välillä ja kannustavan ihmisiä oikeusriitoihin asioissa, joissa ei ollut voiton mahdollisuuksia. Kuten nimetön kirjoittaja *Sanomia Turusta* -lehdessä valitti, ihmiset menivät oikeuteen heikoin perustein ”tietämättömän ja tunnottoman asianajajan kiskottawaksi”.⁸ Innokas kansanvalistaja ja kustantaja Karl Jakob (Kaarle Jaakko) Gummerus (1840–98) maalasi *Keski-Suomessa* julkaistussa jatkokertomuksessa ”Herra Sihtieri” maallikkoasianajaja, sihteeri Tildemanista stereotyyppisen ja suorastaan mefistomaisen kuvan. Häneen ruumiillistuvat kaikki maallikkoasioitsijoihin liitetyt paheet. Tämä alkujaan vääriille teille ajautunut ja opintonsa kesken jättänyt entinen ylioppilas oli elämäntavoiltaan irtas sekä parantumaton juoppo. Vaikka hän esittikin suurta oikeuden ystävää, todellisuudessa hän kannusti paikkakuntalaisia turhiin oikeusriitoihin ja valituksiin ylempiin tuomioistuimiin. Hän oli myös rahanahne, pelasi oikeusjuttujen osapuolia toisiaan vastaan ottaen rahaa kummaltakin puolelta sekä väärensi oikeudellisia asiakirjoja. Kaikki tämä osoitti hänen moraalisen rappionsa.⁹

Tietysti jotkut maallikot olivat vain tietämättömiä. Kaksi Kuopiossa henkirikoksesta epäiltyä ja vangittua kauppiasta yrittivät turhaan saada oikeudellista apua itselleen 1870-luvun lopussa. He joutuivat turvautumaan toisen kauppiaan konttoristiin, jolla ei ollut oikeudellista taitoa vastustaa

7 Nimim. ”Matkustaja”, ”Matkahawaannoita vähäisen”, *Uusi Suometar*, 2.4.1879, 3.

8 Nimetön, ”Turusta. Ylellisestä käräjän käynnistä”, *Sanomia Turusta*, 21.9.1878, 1.

9 Esim. Nimim. ”-1 -b -s” [= Karl Jakob Gummerus], ”Herra Sihtieri”, *Keski-Suomi*, 3.11.1877, 2 ja 2.4.11.1877, 2.

päämiestensä oikeudenloukkauksia, ja vasta lainoppineen asianajajan löytäminen auttoi vapauttamaan syyttömät sellistä.¹⁰

Kaikesta näistä negatiivisista käsityksistä ja mielikuvista huolimatta maallikkoasianajajat ja -asioitsijat olivat keskeisiä oikeudellisten palvelujen tarjoajia 1800-luvun ja 1900-luvun alun Suomessa. He antoivat neuvontaa, ajoivat asioita tuomioistuimissa, laativat oikeudellisia asiakirjoja ja suorittivat toimituksia, kuten huutokauppoja ja perunkirjoituksia. Suomen kaltaisessa maassa, jossa koulutettuja lakimiehiä oli maaseudulla harvassa, välimatkat olivat pitkät eikä kaikilla ei ollut maksuttoman oikeusavun puuttuessa varaa juristin palkkioihin, parjatut ”nurkkasihteerit” ja asioitsijat olivat tarpeellisia kaikkialla. Esittelen seuraavaksi kolme maallikkoasioitsijaa, joista kustakin on lähteissä piirtynyt kovin erilainen kuva.

Nils Johan Erik Hagman: lempeä nimismies, arvostettu asioitsija

Koivulahtelainen papinpoika Nils Johan Erik Hagman oli opiskellut Vaasan triviaalikoulussa ennen kuin hän aloitti ensin jumaluusopin ja sitten lainopin opinnot nykyisessä Helsingin yliopistossa vuonna 1829. Tutkinnot jäivät kuitenkin kesken.¹¹ Avioiduttuaan vuonna 1840 hieman alle kolmekymmppisenä Hagman haki ja sai lääninkanslistin sijaisuuden Vaasassa seuraavana vuonna. Kasvava perhe oli elätettävä virkatyöllä, ja Hagman sai ensin pysyvän lääninkanslistin viran vuonna 1843. Hän tuli kuitenkin tekemään varsinaisen työuransa nimismiehenä, mikä mahdollisti hänen intohimoisen metsästysharrastuksensa, muttei suuremmin kartuttanut perheen taloutta. Hagman aloitti Pietarsaaren kaupunginviskaalina vuonna 1844, mutta siirtyi Kälviälle kaksi vuotta myöhemmin. Asuttuaan Kälviällä perheineen lähes kaksi vuosikymmentä hän sai siirron Raippaluodon nimismieheksi vuonna 1865.¹²

Tiedämme Hagmanin ja hänen vaimonsa So-

10 Esim. ”Oulusta, 28 p. Elokuuta. Zimmerman’in juttu”, *Kaiku*, 28.8.1880, 1.

11 Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Nils Johan Erik Hagman*. Verkkójulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilö.php?id=14629>>, luettu 17.8.2021; Lucina Hagman, *Lucina Hagman kertoo lapsuudestaan Kälviältä 1853–1865*. Helsinki, Otava, 1936, 41.

12 Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Nils Johan Erik Hagman; Hagman, Lucina Hagman kertoo*, paikoin.

fia Margareta Nordmanin (1813–95) elämästä poikkeuksellisen paljon, koska kaksi heidän viidestä aikuisikään eläneestä lapsestaan, lehtimies Tyko Hagman (1849–1914) sekä koulun johtaja ja kansanedustaja Lucina Hagman (1853–1946) kirjoittivat kumpikin lapsuudestaan Kälviällä muistelmateoksen.¹³ Molemmat lapset olivat yksimielisiä siitä, ettei Nils Johan Erik Hagmania voinut kutsua virkaintoiseksi nimismieheksi. Hänen viranhoidon haittasi merkittävästi huono kielitaito, koska Kälviä oli enimmäkseen suomenkielinen, ja nimismies Hagman ei ”osannut suomea muuta kuin jonkun hullunkurisesti lausumansa sanan”.¹⁴ Virkaan oli kuitenkin yhdistetty silta- ja jahtivoudin tehtävät, ja ne kiinnostivat nimismiestä enemmän.¹⁵

Nimismiehet olivat vuosisatojen mittaan muuttuneet paikallisyhteisöjensä luottamusmiehistä kruunun paikalliseksi poliisimieheksi ja yleishallintoviranomaisiksi. Heidän kuului esimerkiksi pitää silmällä poliittisesti arveluttavia henkilöitä, selvittää rikoksia, valvoa köyhäinhoitoa, alkoholinvalmistusta sekä teiden ja siltojen kunnossapitoa, hoitaa ulosotto- ja perintäasioita, vankikuljetuksia sekä rangaistusten toimeenpanoa. Nimismiehen tuli kirjoittaa esimiehenä toimivalle kruununvoudille rutiininomaisia raportteja mitä moninaisemmista asioista nimismiespiirissään aina eri tuotteiden hinnoista tai ulkomaalaisista aina suppuolitautien ja taikauskon levinneisyyteen.¹⁶

Vaikka sääliä piiskattavia rikollisia ja kierteleviä venäläisiä kulkukauppiaita kohtaan tunteva Hagman olikin kaukana Pohjanmaan puukkojunkkariajan kovaotteisesta vallesmannista, hän oli kuitenkin yksi paikkakunnan parhaista laintuntijoista. Yliopistossa ja käytännössä oikeutta oppineena sekä monien lakien toteuttamista valvovana viranomaisena hänellä oli huomattavasti oikeudellista tietotaitoa. Koska nimismies oli aina virkansa puolesta käräjillä milloin yleishallintoviranomaisen, milloin poliisin ja milloin yleisen syyttäjän omi-

naisuudessa, hän oli myös saatavilla, jos paikkakuntalaiset tarvitsivat siellä oikeudellista neuvontaa tai asianajajaa.

Kuten Tyko Hagman muisteli: ”Isäni oli oikeastaan lakimies, ja [...] ’kaupungin herratkin’ kävivät häneltä silloin tällöin [lain] pykälää sekä ’enakkotuomioita’ kyselemässä.”¹⁷ Lucina Hagman muisteli tapausta, jolloin isän oikeudellista asiantuntemusta oli konsultoitu laittoman ampumisen yhteydessä. Kun Hagman osoitti tuntevansa hyvin lain ja kykenevänsä arvioimaan teon seuraamukset, ampuja, Kälviän kirkkoherran poika Johan Henrik Holm pyytämällä pyysi nimismiestä asianajajakseen käräjille. Lopulta Hagman suostui asianajajaksi ilmeisesti uteliaisuudesta, kuinka jutussa kävisi, ja onnistuisiko hän minimoimaan rangaistuksen.¹⁸

Joillain paikkakunnilla nimismiehellä oli lähes monopoli oikeudellisten asiakirjojen laatimiseen, huutokauppojen pitoon ja perunkirjoituksiin. Tämä saattoi olla huomattava lisätulojen lähde.¹⁹ Näin ei kuitenkaan vaikuta olleen Kälviällä, joskin Tyko Hagmanin mukaan hänen isänsä ”toimitti laillisia tehtäviä (kuten pesänkirjoituksia y. m.)” kälviäläisten luona.²⁰ Tyko Hagmanin käsitys saa tukea arkistoaineistosta, koska joitain nimismies Hagmanin laatimia dokumentteja löytyy esimerkiksi Kokkolan ja Kälviän kärjäkunnan perukirjojen joukosta.²¹

Kuitenkaan Kälviällä ei suomen kieltä osaamattomalle nimismiehelle tarjoutunut yhtä hyviä mahdollisuuksia asianajoon ja oikeudelliseen kirjoittamiseen liittyviä toimeksiantoja kuin Pietarsaareissa. Metsälle jahtiin mielellään karkaavaa nimismies Hagmania ei voinut syyttää rahanahneeksi, kieroksi tai juopoksi, ja Tyko Hagmanin antaa ymmärtää hänen ajaneen lähinnä ”asianharastuksesta piiriläistensä lakiasioita” käräjillä.²²

13 Tyko Hagman, *Elämäni lapsuus. Muistelmia Kälviältä ja Kokkolan koulusta*. Porvoo, WSOY, 1911/Kälviä, Lucina Hagmanin Marttakodin Kannatusyhdistys ry.; Hagman, *Lucina Hagman kertoo*. Lapsista Hagman, *Lucina Hagman kertoo*, 49: yksi poika kuoli pienokaisena.

14 Hagman, *Lucina Hagman kertoo*, 44, 75; Hagman, *Elämäni*, 20.

15 Hagman, *Elämäni*, 19.

16 Heikki Ylikangas, *Wallesmanni. Kuusi vuosisataa kansan ja esivallan välissä*. Suomen Nimismiesyhdistys ry., Helsinki, 1996, erit. 217–233.

17 Hagman, *Elämäni*, 19–20, 93–94, 120–122.

18 Hagman, *Lucina Hagman kertoo*, 224–228.

19 Päivärinta, *Elämäni*, 17.

20 Hagman, *Elämäni*, 19.

21 Esim. talonpoika Juhani Kustaanpoika Kankaan (Johan Gustafsson Kangas) perukirja, 14.9.1847, Kansallisarkiston Vaasan yksikössä säilytettävät Keski-Pohjanmaan ylišen tuomiokunnan arkiston Kokkolan ja Kälviän kärjäkunnan perukirjat 1841–1850 (E 1a:6).

22 Hagman, *Lucina Hagman kertoo*, 44; Hagman, *Elämäni*, 19.

Frans Hannila – luotetusta kauppiasta ja asioitsijasta kuritushuonevangiksi

Frans Oskar Hannila aloitti kaupallisen uransa Vihannissa, jossa hän välitti pohjoispohjalaisia sanomalehtiä ja toimi villankehruu- ja kutomatehtaan sekä värjäys- ja pesutehtaan asiamiehenä 1890-luvun jälkipuolella.²³ Hän mainosti ostavansa puolukoita ja välittävänsä voita aina ulkomaille asti.²⁴ Vihannin kunnallistoimessa saatiin myös nauttia Hannilan aktiivisuudesta. Hänet esimerkiksi valittiin Vihannin nuorisoseuran lainakirjaston kirjaston- ja rahastonhoitajaksi, vaivaskassan toiseksi tarkastajaksi sekä Vihannin kirkonkokouksen pöytäkirjantarkastajaksi.²⁵

Muutto Raahen vuonna 1901 tarjosi Hannilalle suuremmat ja vireämmät ympyrät. Hän jatkoi voimaa ja lehtien välitystä sieltä käsin, hän välitti uskonnollista kirjallisuutta ja toimi vakuutusyhtiöiden paikallisasiamiehenä. Hänen päätyönsä oli kuitenkin kaupanhoitajana toimiminen.²⁶ Muutaman vuoden kuluttua hänen vastuunsa kasvoivat, koska hän oli avioitunut Fanny Katarina (Katri) Hannilan kanssa ja lapsia alkoi siunaantua. Toukokuussa 1909 Frans Hannila päätti laajentaa toimialaansa tekemällä Raahen maistraatissa elinkeinoilmoituksen asioimis- ja huutokauppaliikkeen perustamiseksi.²⁷ Hannila tulikin markkinoimaan lehdissä ”tavaravarasto, kiinteistö, ja irtaimisto huutokauppoja huolellisesti toimitettuna ja pikaisella tilityksellä” sekä ”pesänkirjoituspalveluaan”.²⁸ Lisäksi hän toimi kuolinpesien pesänhoitajana sekä laati testamentteja sekä toimi niiden toimeenpanijana.²⁹ Laajenevan välitys- ja asiointitoiminnan rinnalle tuli muu yritystoiminta, kun Hannila ryhtyi Topin tiilitehdas Oy:n toimitusjohtajaksi vuonna 1910.³⁰

Hannilan kunnalliset luottamustoimet osoittavat hänen sosiaalista nousuaan ja verkostoitumisestaan. Hänet valittiin esimerkiksi vuonna 1909

Raahen kaupungin tilintarkastajaksi ja seuraavana vuonna kunnanvaltuutetuksi nuorsuomalaisen puolueen edustajana. Raahen Säästöpankin tilintarkastajan tehtävä oli myös tärkeä luottamustoimi.³¹ Samaten kirkolliset instituutiot luottivat Hannilaan, joka valittiin useisiin seurakunnan luottamustehtäviin.³²

Hannilaan asioitsijana ja tarkkana talousmiehenä jo vuosia luottaneet raahelaiset olivatkin varmasti järkyttyneitä, kun tämä paljon käytetty talousmies ja asioitsija petti hänelle osoitetun luottamuksen. Kaupunginviskaali katsoi näet, että Hannila hoitaessaan neiti Maria Jutströmin kuolinpesää oli syyllistynyt väärennöksiin ja pesän omaisuuden kavallukseen jättäessään pesäluettelosta pois velkakirjan ja pankkitalletuksen tarkoituksenaan anastaa ne. Jutun käsittely alkoi Raahen raastuvanoikeudessa 14.6.1915. Vaikka eräitä syytekohtia hylättiin lopulta, tuomioistuin ei hyväksynyt selityksiä laiminlyönneistä pesänhoidossa, vaan tuomitsi kahden kuukauden kuluttua Frans Hannilan testamenttiväärennöksestä, pesänkavalluksesta ja petoksesta yhteensä kahdeksi ja puoleksi vuodeksi kuritushuoneeseen Oulun lääninvankilaan ja menettämään kansalaisluottamuksensa neljäksi vuodeksi. Hänen oli myös palautettava rahat korkoineen.³³ Näin maallikkoasioitsija oli osoittautunut juuri sellaiseksi epärehelliseksi ja rahanahneeksi lurjukseksi kuin millaiseksi stereotypiat heidät yleensä kuvasivat.

Mutta Hannilan ura ei tähän katkennut. Vankilakokemuksesta muodostui hänelle uusi uramahdollisuus. Hän toimi sisällissodan jälkeen Raahen sotilasvankilan kirjanpitäjänä, ja kun sieltä siirrettiin vaarallisimmat punavangit Tammisaaren leirille, muutti Hannila perheineen sinne vankilavirkamieheksi.³⁴ Uutta elämää Tammisaareissa kesti alle 10 vuotta, kun kaupungin raastuvanoikeus tuomitsi Hannilan jatketusta kavalluksesta ja useista väärennöksistä kuritushuoneeseen neljäksi vuodeksi ja menettämään kansalaisluottamuksensa viideksi vuodeksi. Hän oli siinä vaiheessa toiminut Tammisaaren Pakkotyölaitoksen Edistysseu-

23 *Louhi*, 30.12.1896, 1; *Kaiku*, 15.12.1897, 1; *Kaleva*, 11.4.1900, 4; *Raahen Lehti*, 11.1.1899, 1.

24 *Esim. Raahen Lehti*, 9.9.1899, 4; *Raahen Lehti*, 30.12.1899, 2.

25 *Raahen Lehti*, 20.1.1900, 3; *Louhi*, 30.3.1900, 2; *Kaleva*, 19.12.1899, 3.

26 *Esim. Raahen Lehti*, 29.6.1901, 4; *Raahen Lehti*, 5.9.1905, *Raahen Sanomat*, 5.1.1909, 1; 26.1.1909, 1; *Suomalainen Wirallinen Lehti*, 17.8.1904, 2.

27 *Raaha*, 12.5.1909, 2.

28 *Esim. Raahen Sanomat*, 13.2.1913, 1; *Raaha*, 28.10.1914, 1.

29 *Suomalainen Wirallinen Lehti*, 12.5.1910, 7.

30 *Raahen Sanomat*, 4.6.1910, 2.

31 *Raaha*, 15.12.1909, 2 ja 3.12.1910, 2; *Raahen Sanomat*, 21.5.1910, 3.

32 *Raahen Sanomat*, 31.1.1911, 2.

33 *Esim. Oulun Sanomat*, 17.8.1915, 2.

34 *Raaha*, 15.7.1918, 2.

ra r.y.:n osuuskaupan hoitajana.³⁵ Lopulta kesällä 1930 ilmoitus *Västra Nyland* -lehdessä kertoi ”entisen kanslisti” Frans Oskar Hannilan kuolleen 52 vuoden iässä 28.6.1930.³⁶

Laajalti luotettu kauppias ja asioitsija Hannila oli tekemässä kirjanpito-, talous- ja oikeudellisilla taidoillaan menestyksestä sosiaalista nousua Raahessa 1900-luvun alussa, kun kiusaukset anastaa hänelle uskottuja rahoja kävivät liian suuriksi. Kun nuo taidot mahdollistivat hänelle uuden uran vankeinhoidon alalla, sama luonteen heikkous johdatti hänet toistamiseen rikoksen polulle ja kuritus-huoneeseen. Hannila ei tietenkään vastannut lujusmaisen nurkkasihteerin kliseisimpiä kuvauksia. Yhtä kaikki hän tuli edustamaan rikollista maallikkoasioitsijaa, joka ei voinut olla täyttämättä taskuunsa toisten rahoilla ja petti häneen luottavat henkilöt.

Persoonallinen monialaryrittäjä ja asianajaja Viktor Ahlqvist jakoi mielipiteitä

Olen yllä luonnehtinut laitilalaista Viktor Bruno Ahlqvistiä (myöh. Visanko, alias Viku Leppä) kauppiaksi, mutta oikeammin sanoen häntä voisi kutsua monialaryrittäjäksi. Tämä kaupparvarin poika oli kotoisin Uudestakaupungista, jossa hän lehtitietojen mukaan oli käynyt ruotsinkielistä alkeiskoulua ja pari luokkaa reaalikoulua. Ripikoulun jälkeen veri oli vetänyt hänet merille. Hän työskenteli viisi vuotta Australiassa sekalaisissa satama-, kaivos- ja rautatietöissä, mutta myös pari vuotta sairaanhoitajana. Ahlqvistin tiedetään viettäneen joulua Englannissa Newcastle'n lähellä South Shieldsin satamassa vuonna 1891, ja syksyllä 1897 hänen laivansa oli satamassa Cardiffissa Walesissa.³⁷

Suomeen palattuaan Ahlqvist työskenteli ensin kärjäkirjurina Vehmaan ja sitten Kymen tuomiokunnissa. Hän toimi Kotkassa vuoden verran apulaiskaupunginvoutina vuonna 1899 ja tarjosi asianajopalveluita siellä sekä Haminassa ainakin vuosina 1900–02.³⁸ Asianajoa hän myös harjoit-

ti veljensä Olof Ahlqvistin avustajana Uudenkaupungin raastuvanoikeudessa vuonna 1901 käsitellyssä oikeusjutussa. Heidän kauppiasveljeään Axel Ahlqvistiä näet syytettiin tullaamattoman tupakan myymisestä kaupassaan Uudessakaupungissa, mikä paljastui tulipalon yhteydessä. Tässä yhteydessä Viktor Ahlqvistin molemmat veljet oli vangittu, ja nämä nostivat kanteen kaupunginviskaalia vastaan laittomasta vangitsemisesta.³⁹

Helsingissä Ahlqvist piti kaksi vuotta järjestystä yllä poliisikonstaapelina keskuspoliisiasemalla.⁴⁰ Toimiala Helsingissä oli kuitenkin paljon laajempi. Vuonna 1903 hän perusti ”Suomen maalaistavarain kauppa & välityslieike Viktor Ahlqvistin”, joka osti ja välitti maataloustuotteita (mm. nahkoja, voita, kalaa ja kaivospölkkyjä) ulkomaille. Kutsuen itseään asianajajaksi hän myös sanoi hoitavansa kiinteistökauppaa maalla ja kaupungissa, oikeudellista neuvontaa sekä asiakirjojen laatimista kohtuullisin hinnoin ja ripeästi. Lisäksi hän tarjosi pääkaupungin työväestölle apuaan kunnallisverovalituksissa palkkiota vastaan.⁴¹ Haminassa ja Helsingissä hän lisäksi tarjosi ”käytännöllistä englanninkielen opetusta”, jota hän markkinoi erityisesti ulkomaille muuttaville siirtolaisille sekä työväelle.⁴²

Kilpailu lienee ollut liian kovaa pääkaupungissa, ja Ahlqvist muutti länsirannikolle vuonna 1905. Hän ilmoitti samana vuonna ajavansa lakiasioita Vehmaan tuomiokunnassa, joka oli hänelle tuttu jo kärjäkirjurialtoilta.⁴³ Laitilan kärjäpaikkana oli Bohmin kauppa kirkonkylässä, ja ilmeisesti siellä hän tutustui kaupan omistajaan, Laitilassa pitkään asuneen kauppiaanleski Ida Bohmiin. Seuraavana vuonna Ahlqvist avioitui rouva Bohmin kanssa ja muutti pysyvästi Laitilaan, jossa hänelle avautui mahdollisuus tehdä elämäntyönsä monella saralla mutta ennen kaikkea asioitsijana vaimonsa hoitessa kaupaa.⁴⁴ Tätä kautta hän sai useita luotta-

6.2.1902, 4.

39 *Uudenkaupungin Sanomat*, 2.7.1901, 2; *Uudenkaupungin Sanomat*, 10.9.1901, 2.

40 *Laitilan Sanomat*, 7.12.1928, 3.

41 *Hufvudstaadsbladet*, 2.4.1903, 3; *Suomalainen*, 23.2.1903, 4; *Työmies*, 2.4.1903, 4.

42 *Koitar*, 2.4.1902, 4; *Fredrikshamns Tidning*, 1.3.1902, 4; *Työmies*, 24.2.1903, 4.

43 *Uudenkaupungin Sanomat*, 21.10.1905, 3.

44 *Åbo Underrättelser*, 16.7.1906, 1; F. M. Karrakoski, ”Laitilan markkina- ja kauppatoininnan vaiheita”, *Varsinais-Suomen maakuntakirja*, 12, toim. Arvo Viljanti, 103–109. Varsinais-Suomen maakuntaliitto, Turku, 1958, s. 106, 108.

35 *Västra Nyland*, 28.6.1927, 2.

36 *Västra Nyland*, 8.7.1930, 2.

37 *Laitilan Sanomat*, 7.12.1928, 3; *Uudenkaupungin Sanomat*, 8.12.1928, 3; *Sjömansvännen*, 1891:2, 43; *Sjömansvännen*, 1897:9, 140.

38 *Laitilan Sanomat*, 7.12.1928, 3; *Kotkan Uutiset*, 24.9.1899, 2–3; *Kotkan Sanomat*, 17.11.1900, 1; *Koitar*, 9.3.1901, 4; *Koitar*,

mustoimia kunnassa (esim. holhouslautakunnan puheenjohtaja, kuntakokouksen varapuheenjohtaja, Laitilan paloapuyhdistyksen tilintarkastaja).⁴⁵ Myöhemmin Ahlqvist omisti Laitilan ensimmäisen sähkölaitoksen ja -myllyn vuonna 1912. Luovuttuaan kaupastaan hän toimi kahvila- ja parturiyrittäjänä, tarjosi ”Radio-Lux” sähköhierontaa vuonna 1923, ja vuonna 1926 hän rakensi Laitilaan ensimmäisen elokuvateatterin, jonka mykkäfilmiin taustamusiikin hän itse soitti pianolla.⁴⁶ Myöhemmin Ahlqvist suomensi nimensä Visangoksi. Tällä nimellä hän yritti mukaan politiikkaan pyrkien kieltolain vastustajana eduskuntaan 1920-luvun lopussa.⁴⁷

Asianajoa Laitilassa harjoittanut Ahlqvist jätti värikkäänä persoonana jälkensä kaksiin lakimiesmuistelmiin. Sekä tuleva oikeuskansleri Olavi Honka (1894–1988) että myöhempi rikosoikeuden professori Brynolf Honkasalo (1889–1973) istuivat nuorina lakimiehinä 1910-luvulla Laitilan käräjillä ”Ahlqvistin kauppatalossa”.⁴⁸ Sekä Honka että Honkasalo muistelivat, että Ahlqvist mainosti palveluksiaan seuraavasti: ”Asioita näillä käräjillä ajaa Viktor Ahlqvist. Sekavat asiat selvitetään ja selvät sotkuiksi saatetaan.” Tämä lienee ollut osoitus Ahlqvistin huumorista, kuten Honkakin esitti.⁴⁹

Sen sijaan Honkasalon mielikuva Ahlqvivistä oli erittäin negatiivinen. Osittain tämä ehkä johtui siitä, että hän harjoitti itse asianajoa lähikaupunki Raumalla vuosina 1916–20 ja kilpaili Ahlqvistin kanssa asiakkaista Vehmaan tuomiokunnassa. Huumori ei vaikuta olleen Honkasalon mielessä, kun hän muisteli Ahlqvistin sanoneen ajavansa ”asioita kuin lantaa pellolle.”⁵⁰ Vaikka Honkasalon mukaan Ahlqvistilla oli paljon asiakkaita ja tämä eli ”loistoaikaansa”, kun hän itse aloitti asianajo-

uransa, Honkasalo arvosteli silti tämän asianajotaitoja ja -tyyliä. ”Yhtä helppohintaisia olivat hänen esityksensä yleensäkin jutuissa, jotka hän oli saanut hoidettavakseen. Kauan kuitenkin kesti, ennen kuin yleisön luottamus häneen loppui.”⁵¹

Lopuksi Honkasalo vielä pisteliäästi luonnehti Ahlqvistia ”meikälaisten kärjäkirjurien Per Gyntiksi”. Rinnastus norjalaisen Henrik Ibsenin näytelmän (1867) rehvasetelemaan, itsensä runoilijaksi ylentäneeseen ja ympäri maailmaa seikkailleeseen nimihenkilö Peer Gyntiin viittaa Ahlqvistin kirjoittamiin runokokoelmiin, kokemuksiin merimiehenä eri puolilta maailmaa ja tapaan harjoittaa asianajoa.⁵² Honka kuvasi Ahlqvistia lyhyemmin ja neutraalimmin todenneen tämän hyödyntäneen kärjäkirjurina saamaansa oikeudellista osaamista asianajossa.⁵³ Kilpailevan juristiasianajaja Honkasalon kritiikistä huolimatta on selvää, että Ahlqvistin yli parikymmenvuotinen asianajoura Laitilassa oli verrattain menestyksenkäs. Hän jätti laajemminkin paikkakunnalla persoonallisen – loppuvuosiin ehkä jopa eksentrisen – jäljen edistyksellisenä ja monipuolisena yrittäjänä.

Oikeudellisia palveluita kaikille

Maallikkoasianajoa kohtaan esitettiin paljon kritiikkiä niin kansan kuin juristien taholta 1800- ja 1900-luvulla. Kritiikki heijastaa osin oikeudellisen tiedon kasvavaa merkitystä jo autonomian jälkipuoliskosta lähtien. Silti oikeudellista tietoa sekä osaamista ja niihin liittyvää statusta, valtaa ja rahaa saatettiin käyttää niin hyvään kuin pahaankin tarkoitukseen. Tämä petetyksi tulemisen pelko lisäsi ristiriitaista suhtautumista tiedon ja taidon haltijoihin sekä ylläpiti kliseisiä kuvauksia nurkasihteereistä.

Kolmea tässä tarkasteltua henkilöä, hyvántahtoista ja hieman saamatonta nimismies Hagmania, kavaltajaksi vajonnutta luotettua kauppias Hannilaa sekä pilkan ja kritiikin kohteeksi joutunutta asiointsija ja moniyrittäjä Ahlqvistia yhdistää oikeudellinen tietotaito, joka tarjosi heille mahdollisuuden sosiaaliseen nousuun, korkeampaan asemaan yhteisössään ja parempaan toimeentuloon. Maallikkoasioitsijoina he toimivat välttämättömässä palve-

45 *Turun Sanomat*, 1.10.1907, 3; *Uudenkaupungin Sanomat*, 28.9.1907, 2; *Länsi-Suomi*, 1.10.1908, 3.

46 *Turun Sanomat*, 13.3.1914, 3; *Länsi-Suomi*, 11.10.1923, 4; *Uudenkaupungin Sanomat*, 24.11.1923, 4; Kari Alifrosti ja Jukka Vehmas, *Laitila 1900-luvulla*, Laitilan kaupunki, Laitila, 2002, 13–441, 61, 109; *Laitilan Sanomat*, 7.12.1928, 3.

47 *Finlands Allmänna Tidning*, 27.3.1928, 3; *Länsi-Suomi*, 29.6.1929, 6.

48 Brynolf Honkasalo, *Elämä antaa ja ottaa. Oikeuselämässä harmaantuneen miehen kertomaa*. Arvi A. Karisto Osakeyhtiö, Hämeenlinna, 1967; Olavi Honka, *Muistelmia ja mielipiteitä*. WSOY, Helsinki–Porvoo, 1972.

49 Honkasalo, *Elämä antaa*, 169–170; Honka, *Muistelmia*, 64. Ks. myös Ahlqvistin lehdistössä huomiota herättänyt ilmoitus *Laitilan Sanomissa*, 6.2.1925, 1.

50 Honkasalo, *Elämä antaa*, 169.

51 Honkasalo, *Elämä antaa*, 169.

52 Honkasalo, *Elämä antaa*, 172.

53 Honka, *Muistelmia*, 64.

luamattissa, joka itseopiskelulla ja kokemuksella oli jossain määrin kaikkien saavutettavissa. Näin jonkinasteiset ja joka kukkarolle sopivat oikeudelliset palvelut olivat kaikkien saatavilla koko maassa – sielläkin, jonne yliopistokoulutetut ammattijuristit eivät vielä olleet pysyvästi levinneet.

Keskeiset lähteet

- Hagman, Lucina. *Lucina Hagman kertoo lapsuudestaan Kälviältä* 1853-1865. Helsinki, Otava, 1936.
- Hagman, Tyko. *Elämäni lapsuus. Muistelmia Kälviältä ja Kokkolan koulusta*. Porvoo, WSOY, 1911/Kälviä, Lucina Hagmanin Marttakodin Kannatusyhdistys r.y.
- Honka, Olavi. *Muistelmia ja mielipiteitä*. WSOY, Helsinki–Porvoo, 1972.
- Honkasalo, Brynolf. *Elämä antaa ja ottaa. Oikeuselämässä harmaantuneen miehen kertomaa*. Arvi A. Karisto Osakeyhtiö, Hämeenlinna, 1967.
- Päiväräntä, P.[ietari]. *Elämäni: Perhe-elämällinen kertomus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 1877.

Kirjoittaja on Turun yliopiston oikeushistorian professori. Kirjoitus perustuu luentoon Tieteen päivillä 15.1.2021.

PALKITTUJA

Syyskuussa jaettiin kahdeksan tiedonjulkistamisen valtionpalkintoa. Palkintojen saajat heijastavat erityisesti koronakriisin esille nostamia teemoja, kuten huolta nuorten hyvinvoinnista ja mielenterveydestä. Palkituissa on poikkeuksellisen paljon nuoria tekijöitä, nuorten maailmaa kuvaavia teoksia ja tiedonjulkistamisen tapoja, joissa nuorilla on aktiivinen rooli.

Jenny ja Antti Wihurin rahaston kunniapalkinnon on saanut valtiotieteiden tohtori ja entinen valtiovarainministeriön kansliapäällikkö **Martti Hetemäki**. Pitkän uran tutkijana ja virkamiehenä tehnyt Hetemäki toimii tällä hetkellä työelämäprofessorina Helsinki Graduate School of Economicsissa. Filosofian tohtori, museonjohtaja **Susanna Pettersson** palkittiin niin ikään kunniapalkinnolla. Pettersson toimii tällä hetkellä Tukholmassa sijaitsevan Nationalmuseumin pääjohtajana.

Suomalaisen Tiedeakatemian humanistipalkinto on myönnetty Helsingin yliopiston apulaisprofessori **Kaius Sinnemäelle**, jonka tutkimusalue on yleinen kielitiede. Tietokirjailija, filosofian tohtori **Tiina Raevaara** on saanut akatemialta vuoden 2021 Pro Scientia – Tieteen puolesta -palkinnon.

Vuoden 2021 Tietokirjailijapalkinnot on jaettu Helsingin Kirjamessuilla. Suomen tietokirjailijat

ry:n myöntämät palkinnot saivat **Suvi Ahola**, **Anu Kantola**, **Lasse Kosonen**, **Pentti Paavolainen** ja **Jussi Pekkarinen**. Kirjamessuilla jaettavan Suomen Messusäätiön Rakkaudesta kirjaan -palkinnon sai kirjakauppias **Hannu Paloviita**. Hän on Rosebud Booksin toimitusjohtaja.

TIEDEKIOSKI OODIIN

Uusi tiedetapahtuma Tiedekioski järjestetään ensimmäistä kertaa 21.–22.1.2022 Helsingin keskustakirjasto Oodissa.

Oodin ensimmäisen kerroksen aulaan rakentuva Tiedekioski on tutkijoiden ja kansalaisten kohtaamispaikka, jossa voi piipahtaa lyhyellä tiedeluenolla tai jäädä juttelemaan eri alojen asiantuntijoiden kanssa.

Tiedekioskin tietoiskut vastaavat kuuteentoista erilaiseen kysymykseen ruoasta. Kioskilla selviää muun muassa, mitä keskiajan suomalaiset söivät, miten veganismiin siirtyminen vaikuttaa miesten ruokasuhteeseen ja miksi ravitsemustieteen seuraavia läpimurtoja saadaan vielä odottaa.

Ruokaan eri tavoin perehtyneet tutkijat ja tietokirjailijat päivystävät kioskilla ja vastaavat myös yleisön esittämiin kysymyksiin. Tietoiskujen ja keskustelujen lisäksi ruokateemaa lähestytään kokkaamalla. Oodin pienryhmäkeittiössä maistellaan tapahtuman aikana palkokasviruokia ja kuullaan papujen ympäristövaikutuksista. Helsingin yliopiston palkokasvihankkeet esittelevät, mihin kaikkeen pavut taipuvat.

Tiedekioski on Suomen suurimman tiedetapahtuman, Tieteen päivien, kaupunkitapahtuma. Tiedekioskin konseptista ja ohjelmasta vastaavat Tieteellisten seurain valtuuskunta, Koneen Säätiö, Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta, Suomen ympäristökeskus, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ja Nuorisotutkimusseura.

Tutustu ohjelmaan osoitteessa www.tieteenpaivat.fi/ohjelma-tiedekioski-2022. Seuraa Tiedekioskia somessa tunnisteella #Tiedekioski. Lisätietoja: Mandi Vermilä, vastaava tapahtumatuottaja, Tieteellisten seurain valtuuskunta, puh. (09) 228 69 221, [mandi.vermila\(at\)tsv.fi](mailto:mandi.vermila(at)tsv.fi).